

Christian Høgsbjerg: Eric Hobsbawms historier

[Ur *International Socialism*, nr 157, januari 2018. Christian Høgsbjerg arbetar på Leeds University Centre for African Studies, och är författare till bland annat *CLR James in Imperial Britain*, Duke University Press, 2014. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Marx är fortfarande en oundgänglig utgångspunkt i varje adekvat historiestudium eftersom han — än så länge — är ensam om att ha försökt formulera en metodologisk tolkning av historien i sin helhet och skapa sig en bild av och förklara hela den mänskliga sociala evolutionsprocessen. I så måtto är han överlägsen Max Weber, den ende som egentligen kan göra honom rangen stridig som teoretisk inspirationskälla för historikerna och som på många sätt står för viktiga tillägg och tillrättlägganden. Man kan tänka sig en historia som bygger på Marx utan några av Webers tillägg, men en weberiansk historia är otänkbar om den inte tar Marx, eller åtminstone de marxistiska frågeställningarna, som sin utgångspunkt. Att utforska den mänskliga sociala evolutionsprocessen är detsamma som att ställa Marx typ av frågor, även om man inte godtar alla hans svar. Detsamma gäller om vi vill besvara den näst viktigaste frågan som är underförstådd i den första: varför har denna utveckling inte varit jämn och uniform utan synnerligen ojämn och kombinerad?¹

Detta yttrande av Eric Hobsbawm (1917-2012) är från en föreläsning från 1983 om ”Marx och historien” för att fira hundraårsminnet av Karl Marx död. Vid 200-årsminnet av Marx’ födelse påminner den oss om hans och Hobsbawms egen betydelse för att studera det förflutna. Hobsbawm är författare till bland annat en klassisk kvartett om den moderna världshistorien, *Revolutionens tidsålder*, *Kapitalets tidsålder*, *Imperiernas tidsålder* och *Ytterligheternas tidsålder*, och var vida respekterad som en av vänsterns största historiker och mer allmänt en av 1900-talets största historiker.² Som Keith Thomas, författare till den klassiska studien *Religion and the Decline of Magic* [Religionen och magins tillbakagång] (1971), framställde det: ”i en tid av smala specialister” var Hobsbawm ”en enastående generalist” i fråga om ”ren intelligens”.³ För Roy Foster: ”Hobsbawms vidsträckta referenser och hans allätande aptit på att, med hjälp av ekonomins och sociologins såväl som den historiska forskningens verktyg, undersöka de samhälleliga erfarenheternas många olika nivåer, gjorde att han kunde belysa inte bara den brittiska arbetarrörelsens historia, utan också seder och bruk bland sicilianska banditer, gangsters i Chicago och sydamerikanska bönder”.⁴ För Simon

1 Hobsbawm, *Marx och historien*, på marxistarkiv.se, s 8. Jag är tacksam för hjälp från Logie Barrow, Ian Birchall, Paul Blackledge, Adrian Budd, Alex Callinicos, David Goodway, David Howell och Matt Perry, men är ansvarig för resonemanget och eventuella kvarvarande misstag.

2 För banbrytande översikter av Hobsbawms bidrag till den marxistiska historieskrivningen, se Cronin, ”Creating a Marxist Historiography: The Contribution of Hobsbawm”, *Radical History Review* 19 (vinter) 1979; Carlin och Birchall, ”Kinnocks Favourite Marxist: Eric Hobsbawm and the Working Class” i *International Socialism* nr 20 (hösten) 1983; Kaye, *The British Marxist Historians: An Introductory Analysis*, Polity 1984; och Genovese, ”The Politics of Class Struggle in the History of Society: An Appraisal of the Work of Eric Hobsbawm”, i Pat Thane, Geoffrey Crossick och Roderick Floud (red), *The Power of the Past: Essays for Eric Hobsbawm*, Cambridge University Press 1984. Den som är intresserad av Hobsbawms politiska utveckling bör börja med Elliott, *Hobsbawm: History and Politics*, Pluto 2010. Se även Jacques, ”Hobsbawm, Eric John Ernest (1917-2012)”, *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press 2016; och Evans, *Eric Hobsbawm: A Life in History*, Little, Brown 2017.

3 Se omslaget till Hobsbawm, *Banditer*, [engelska upplagan].

4 Foster, ”Eric Hobsbawm”, *Past and Present*, vol 218, nr 1, s 7.

Schama var Hobsbawm ”det socialistiska historieskrivningens Thukydid, med bister måttstock, olympisk i sin jämförande insikt, modigt envis i sitt vidmakthållande att nutiden skulle snubbla omkring i mörkret utan ljuset från det förflutna”.⁵

Efter Hobsbawms död 2012 kunde många historiker och kommentatorer till höger, som Niall Ferguson, medge hans bidrag, även om högerens vanliga svar fångades av rubriken till Oliver Kamms analys i *The Times*: ”Eric Hobsbawm: en talangfull historiker som överglänste sin marxistiska ideologi”.⁶

Denna artikel kommer att hävda motsatsen – Hobsbawm skulle alltid ha stuckit ut som en bra historiker, men hans marxism gav honom en fördel när han skulle rama in och sammanställa mänsklighetens förflutna. Men den kommer också att påstå att de svagheter i Hobsbawms politik som hörde ur hans mjukt stalinistiska ”eurokommunism” begränsade hans bidrag till den marxistiska teorin, och innebar att även hans mästerliga historiska skrifter förlorade en del av den kraft som de annars kunde ha haft.

Formandet av en marxistisk historiker under katastrofens tidsålder

Hobsbawm föddes i Alexandria i Egypten den 9 juni 1917, och var barnbarn till en judisk invandrad möbelsnickare från Ryssland/Polen som hade flyttat till London på 1870-talet. Hans engelskfödde far, Leopold Percy Hobsbaum, träffade hans österrikiska mor Nelly Grün 1913 när han arbetade i det koloniala Egypten, och när de registrerade Erics födsel på det brittiska konsulatet felstavades hans efternamn ”Hobsbawm”. Mitt under det österrikisk-ungerska rikets sönderfall efter kriget flyttade de till Wien, där Eric gick i grundskolan. Hobsbawm insåg att han växte upp i en miljö ”som nu är praktiskt taget utdöd, den judiska medelklasskulturen i Centraleuropa efter Första världskriget”, och ”under tredubbel inverkan från sammanbrottet för borgarklassens värld 1914, oktoberrevolutionen och antisemitismen”. Under världskatastrofen efter 1914 lyste oktober 1917 som en fyr, och det var genom den som Hobsbawm bevittnade Wienarbetarnas upplopp och nedbrännandet av Justitiepalatset 1927 och valen i Tyskland 1930 när Hitlers nazister blev näst störst efter socialdemokraterna (SPD).⁷

1929, året för Wall Street-kraschen, dog Hobsbawms far plötsligt av en hjärtinfarkt och 1931 dog hans mor av en lungsjukdom. Hans farbror Sidney flyttade Eric och systern Nancy till Berlin, där Hobsbawm snabbt radikaliserades av det ekonomiska sammanbrottet, massarbetslösheten och nazisternas framväxt. I denna miljö av förfallande kapitalism, blev unga judiska intellektuella:

antingen kommunister eller någon annan sorts revolutionära marxister, eller om vi valde vår egen version av ”blod och jord”-nationalism, sionister. Men till och med den stora majoriteten av unga intellektuella sionister såg sig själva som någon sorts revolutionära marxistiska nationalister. Det fanns faktiskt inget annat val. Vi gjorde inga utfästelser mot det borgerliga samhället eller kapitalismen, eftersom de uppenbarligen verkade stå på gravens rand. Vi valde helt enkelt *en* framtid snarare än *ingen* framtid, vilket betydde revolution ... en ny värld snarare än ingen

⁵ Schama, “An Appreciation—from One Historian to Another”, *Financial Times*, 2 oktober 2012.

⁶ Kamm, “Eric Hobsbawm: A Talented Historian who Outshone his Marxist Ideology”, *Times Opinion* 1 oktober 2012. Respekten för Hobsbawm bland samtida historiker fångas i Arnold, Hilton och Rüger (red), *History after Hobsbawm: Writing the Past for the Twenty-First Century*, Oxford University Press 2017.

⁷ Hobsbawm, *Revolutionaries*, Abacus 2007, s 236.

värld. Den stora oktoberrevolutionen och Sovjetryssland visade oss att en ny värld var möjlig, kanske den till och med redan fungerade.... Om det var framtiden *måste* den fungera. Så vi trodde att den gjorde det.⁸

1932 gick Hobsbawm med i Sozialistischer Schülerbund (Socialistiska studentförbundet, SSB) som var knutet till Tysklands kommunistparti (KPD), som vid den tiden ivrigt följde Kommunistiska internationalens katastrofala linje ”klass mot klass” eller ”tredje perioden”. Här var socialdemokratin ”socialfascistisk” och det var revolution, inte kontrarevolution, som stod på dagordningen. Hobsbawm skulle senare medge att Leo Trotskij (som uppmanade till en antifascistisk enhetsfront mellan SPD och KPD) ”riktade en del sund kritik mot Kominterns katastrofala sekterism innan 1934”.⁹ Men för Hobsbawm var högstadietiden ”i Berlin med arbete för världsrevolutionen” hans livs viktigaste år, som gjorde honom till ”livslång kommunist”.¹⁰

Hobsbawm sålde SSB:s tidning *Schulkampf* (skolkamp) och delade ut flygblad vid Weimartysklands ”sista, inte längre helt fria, val”, men den personliga risk som det innebar gjorde att han föredrog att ”kasta in flygbladen i brevlådan och rusa ner för trapporna igen” istället för att inleda samtal i dörröppningen. Det var också under denna period som Hobsbawms farbror lärde honom ”en viktig läxa: gör aldrig något som ens kan antyda att du skäms för att vara jude. En hel del människor ville dölja det”.¹¹

Efter Hitlers maktövertagande i mars 1933, det största nederlaget i den internationella arbetarrörelsens historia, förbjöds KPD, och dess medlemmar började skickas till koncentrationsläger. När en ny lag krävde att utländska företag skulle anställa minst 75% tyska medborgare blev Sidney av med arbetet vid Universal Films, och Hobsbawm och hans syster skickades till England. I London förbjöd tonåringen Hobsbawms adoptivföräldrar honom från att ens gå med i det reformistiska Labourpartiet, för att inte tala om Storbritanniens kommunistiska parti (CPGB). Men efter att ha läst *Kommunistiska manifestet* och andra av Marx' skrifter, och efter att ha upplevt den historiska vändpunkten i Berlin, utvecklade Hobsbawm ett verkligt intresse för historia. Han ”visade sig vara bra på det eftersom [han] var marxist eller försökte bli det, och därför besvarade frågorna vid proven på ett oväntat sätt”.¹² I sin anmärkningsvärda självbiografi från 2002, *Interesting Times* [Intressanta tider], skrev han att hans marxism på den tiden inte befattade sig med den övergripande historiska utvecklingen och ”raden av ’produktionssätt’”, utan med ”konstnärens och konstens (i själva verket litteraturens) plats i samhället, eller i marxistiska termer ’Hur hänger överbyggnaden ihop med basen?’”. De frågor Hobsbawm ställde sig som tonåring ”formade ständigt mitt arbete som historiker”.¹³

I september 1936 vann Hobsbawm ett öppet stipendium för att studera historia vid Kings College i Cambridge, om än inte nödvändigtvis den föreskrivna kursplanen. Efter att ha blivit tillsagd att

8 *Ibid*, s 238.

9 “Fifty Years of People’s Fronts”, i *Eric Hobsbawm, Politics for a Rational Left: Political Writing 1977-1988*, Verso 1989, s 114.

10 Hobsbawm, *Interesting Times: A Twentieth-Century Life*, Allen Lane 2002, s 55.

11 Marshall, “Revelations: Eric Hobsbawm, Berlin, 1931-33: I was Working for the Revolution”, *Independent*, 18 augusti 1998.

12 Thane och Lunbeck, “An Interview with Eric Hobsbawm”, *Radical History Review* nr 19, vinter 1978, s 111.

13 Hobsbawm, *Interesting Times...*, s 97-98. Efter att ha sett Duke Ellingtons jazzband, dåtidens ”allra största” jazzband, i London 1933, blev Hobsbawm också ”fångad för alltid” av jazz.

börja med Lord Actons *Lectures on Modern History* [Föreläsningar om den moderna historien], ”sa [Hobsbawm] att det är just den sortens historia som inte är bra”.¹⁴ Det stod honom nu fritt att ansluta sig till CPGB, och enligt studenttidningen *Granta* gjorde han inom kort intryck som ”nykomlingen på Kings som känner till allting”.¹⁵ Hans handledare höll med, och tyckte att Hobsbawm var den mest intelligenta student han någonsin hade undervisat, även om ”man inte kan säga att jag lärde honom något – han var obildbar. Eric visste redan allting.”¹⁶ 1939 var Hobsbawm redaktör för *Granta* och hade valts in i den ganska hemlighetsfulla och elitistiska föreningen Cambridge-apostlarna, ”en liten grupp, huvudsakligen bestående av lysande studenter och nya doktorander ... vars syfte är att läsa och diskutera uppsatser som medlemmarna har skrivit.”¹⁷

På 1930-talet växte CPGB eftersom det (frånsett Oberoende arbetarpartiet) var den enda betydande socialistiska organisation som verkligen organiserade mot rasism, fascism och åtstramningar. I det ”Röda Cambridge” befann sig Hobsbawm i sitt rätta element, och debatterade med intellektuella som Maurice Dobb och Michael Postan, och engagerade sig teoretiskt och praktiskt i CPGB:s marxism, som nu befann sig i den nya era som den trendiga ”Folkfronten” utgjorde. Folkfronten hade formulerats av Komintern 1935 efter Hitlers seger, och vände det utbredda intresset för att arbetarklassen skulle ena sig mot fascismen till ett övergivande av ”världsrevolutionen” till förmån för ”breda demokratiska allianser” mellan arbete och kapital i syfte att tvinga imperialistmakterna i väst till en militär allians för att försvara Sovjetunionen mot Nazityskland. Att denna strategi inte kunde stoppa fascismen blev brutalt uppenbart när de republikanska styrkorna led nederlag i det spanska inbördeskriget. Icke desto mindre formades Hobsbawms politik och historieskrivning på ett djupgående och beständigt sätt av folkfrontspolitiken och den teori om olika nationella reformistiska ”vägar till socialismen” som senare formulerades av kommunistpartierna i väst.

Hobsbawms studier (inklusive om historien utanför Europa, via sina förbindelser med studenter från kolonierna i södra Asien och vänsterhistoriker som Victor Kiernan) avbröts av Andra världskriget.¹⁸ Under kriget tjänstgjorde Hobsbawm vid de kungliga ingenjörskörerna och byggde försvarsvärn vid Östangelns kust, där han för första gången träffade brittiska arbetare och började ”beundra dem för deras ärlighet, misstro mot skitsnack, klasskänsla, kamratskap och ömsesidig hjälp”.¹⁹ Efter kriget tog han examen och utsågs 1947 till historielärare vid Birckbeck College i London, där han skulle bli kvar under större delen av sin yrkesbana som en mycket älskad, respekterad och engagerad lektor och lärare.

Hobsbawm specialiserade sig på 1800-talets brittiska arbetarhistoria, eftersom allt nödvändigt arkivmaterial fanns i Storbritannien, och hans doktorsavhandling 1950 handlade om ”Fabianismen och fabianerna, 1884-1914”.²⁰ Hans intresse för fabianerna minskade snabbt, men arbetarklassens

14 Howell, ”Eric Hobsbawm’s Interesting Times”, *Socialist History*, nr 24 2003, s 3.

15 Keunemann, ”Eric Hobsbawm: A Cambridge Profile”, i Raphael Samuel och Gareth Stedman Jones (red), *Culture, Ideology and Politics: Essays for Eric Hobsbawm*, Routledge & Kegan 1982, s 367. En personlig anmärkning: den enda gången jag träffade Hobsbawm, som 23-åring 2003 vid ett möte om ”marxismen och historien” för att lansera John Savilles *Memoirs of the Left*, blev jag överväldigad och hänförd när han signerade mitt exemplar av *Banditerna*.

16 Judt, *Reappraisals: Reflections on the Forgotten Twentieth Century*, William Heinemann 2008, s 116.

17 Hobsbawm, *Interesting Times...*, s 187.

18 *Ibid*, s 292; Thane och Lunbeck, s 112-113.

19 Hobsbawm, *Interesting Times...*, s 159.

20 Kaye, *The British Marxist Historians: An Introductory Analysis*, Polity 1984, s 135.

historia i det viktorianska England, inklusive den ”nya fackföreningspolitiken” 1889, visade sig vara mer fascinerande och blev ämne för hans första bok, en redigerad samling dokument med titeln *Labour's Turning Point, 1880-1900*, [Arbetarrörelsens vändpunkt, 1880-1900] från 1948.²¹

Kommunistpartiets historikergrupp, 1945-1956

Labour's Turning Point var en del i en serie, ”Historia i vardande”, inspirerad av Dona Torr, och sammanställde dokument om klasskampen ända tillbaka till engelska inbördeskriget 1640-1660. Torr var redaktör för Marx’ och Engels’ *Brev i urval*, författare till ett ofullbordat verk om *Tom Mann och hans tid* och ledande person i kommunistpartiets nybildade Historikergrupp (CPHG). Som John Saville beskriver det, lärde Torr sina unga skyddslingar att ”historien var vanligt folks, vårt folks, blod, svett och tårar”.²² CPHG bildades 1946 för att diskutera hur A L Mortons banbrytande *A People's History of England* [En folkets historia om England] från 1938 kunde förbättras inför en andra upplaga, och bestod inom kort av en enastående samling marxistiska intellektuella. Den omfattade inte bara Hobsbawm, Morton, Saville och Torr utan också personer som Christopher Hill, Rodney Hilton, Victor Kiernan, George Rudé, Dorothy och E P Thompson, Jack Lindsay, Brian Pearce, George Thomson och en andra generationens kommunistisk skolpojke vid namn Raphael Samuel.

Gruppen formades oundvikligen av CPGB:s ”folkfrontspolitik”, som intensifierade deras allmänna engelskcentrerade inriktning som i sin tur berodde på deras försök att utveckla den sorts ”engelska folkets historia” som Morton hade banat väg för. Som Hobsbawm senare medgav var de som grupp ”dåliga på historien om imperiet och den koloniala utsugningen, den skotska, walesiska och irländska historien, och ’kvinnans roll i det ekonomiska livet’.”²³ Men som marxistiska historiker formades de på ett djupgående sätt av den kommunistiske ekonomen Maurice Dobbs *Studier i kapitalismens utveckling*. Dobb försökte kombinera en teoretisk klarhet om begreppet ”produktionssätt” med en inriktning på ekonomin under övergången från feodalism till kapitalism.²⁴ Som Hill sa ”kan nio tiondelar av diskussionen om Morton nu skrotas genom att helt enkelt säga till honom att läsa [Dobbs verk] och skriva om boken i linje med det.”²⁵

21 Hobsbawm sa senare att fabianerna varken var särskilt ”intressanta” eller ”viktiga”, och han publicerade bara två delar av sin avhandling. I själva verket var fabianismens inflytande på Labourhögerns och fackföreningsbyråkratins tänkande viktigare än vad Hobsbawm tillskrev det (Thane och Lunbeck, s 113). Hobsbawm gav ut en *Our History*-pamflett om ”The Lesser Fabians” (återutgiven 1971 i samlingen *The Luddites and Other Essays*, redigerad av Lionel Munby), och en artikel om ”The Fabians Reconsidered” i *Labouring Men*. R H Tawney avrådde – möjligen av själviska skäl – mot en publicering av Hobsbawms avhandling – se Evans, *Eric Hobsbawm: A Life in History*, Little, Brown 2015, s 217.

22 Blackledge, ”Eric Hobsbawm (1917-2012)”, *Socialist Review*, November 2006, s 85.

23 Hobsbawm, ”The Historians’ Group of the Communist Party”, i Maurice Cornforth (red), *Rebels and Their Causes: Essays in Honour of A L Morton*, Lawrence and Wishart 1978, s 37. Angående frågan om nationalismen och kommunistpartiets historikergrupp, se Ashman, ”The Communist Party’s Historians’ Group”, i John Rees (red), *Essays on Historical Materialism*, Bookmarks 1998, och Schwarz, ”‘The People’ in History: the Communist Party Historians’ Group, 1946-56”, i Richard Johnson, Gregor McLennan, Bill Schwarz och David Sutton (red), *Making Histories: Studies in History-writing and Politics*, Hutchinson 1982. Det bör påpekas att Kiernan gav viktiga bidrag till historien om imperiet.

24 Se Johnson, ”Edward Thompson, Eugene Genovese, and Socialist-Humanist History”, *History Workshop Journal*, vol 6, nr 1, 1978, s 81.

25 Parker, ”Introduction” till David Parker (red), *Ideology, Absolutism and the English Revolution: Debates of the British Communist Historians, 1940-1956*, Lawrence and Wishart 2008, s 10.

Hobsbawm erinrade sig följaktligen CPHG som ”ett fortgående marxistiskt seminarium” där ”vi [kanske] verkligen blev historiker”.²⁶ Under kalla krigets fientliga intellektuella miljö var det ovanligt med allierade i den större historiska yrkeskåren. Hobsbawms organisatoriska handlingskraft och skicklighet att övervinna detta var uppenbara i den centrala roll han fick 1952 vid grundandet av tidskriften *Past and Present*, som utformades och redigerades av ledande medlemmar i CPHG och några få framstående icke-marxistiska, men ändå sympatiskt inställda, historiker. Idag är den en av de mest välrenommerade historiska tidskrifterna i världen. Precis som *Annales*-skolan i Frankrike hjälpte den till att omvälvta historieskrivandet i Storbritannien genom att kombinera den traditionella berättande historien med samhällsvetenskapernas nyttillkomna analytiska metodologi. Den roll som personer som Hill, Hobsbawm och Kiernan spelade under de tidiga åren ledde till att den garanterades ett klart ”radikalt” tonfall, i så hög grad att Institutet för historisk forskning i London ursprungligen vägrade att ha den hemma.²⁷ Hobsbawm mindes att det ”inte gick att komma undan med skitsnack” i kalla krigets antikommunistiska miljö, och att de var tvungna att kämpa för att bli accepterade av personer som hade fördomar mot ”allt som beskrev sig själv som marxistisk historia... [S]om en fråga om intellektuell disciplin var det inte alls dåligt.”²⁸

CPHG:s rikhaltiga forskningsprojekt och förfinade tillämpning av marxismen på den brittiska historien utgjorde ett klart teoretiskt framsteg, och byggde på traditioner från den tidigare radikala historieskrivning som representerades av personer som G D H Cole och Raymond Postgate (medförfattare till *The Common People* [Vanligt folk] 1946) och självlärda arbetare som Mark Starr (författare till *A Worker Looks at History*, [En arbetare tittar på historien] 1917). Hobsbawms tänkta första bok, *The Rise of the Wage Worker* [Lönearbetarna reser sig], refuserades av det kommersiella förlaget Hutchinson som ”alltför partisk”.²⁹ Icke desto mindre gav Hobsbawm under denna period anmärkningsvärda bidrag till den brittiska arbetarhistorien. Hans artikel från 1951, ”The Tramping Artisan” [Den kringströvande hantverkaren], hjälpte enligt Malcolm Chase ”till att riva ner det stängsel som kallades den ’Industriella revolutionen’, och som speciellt paret Webb hade rest mellan arbetarnas historia och allting före det sena 1700-talet”.³⁰ Andra utomordentliga artiklar (varav många senare samlades i *Labouring Men: Studies in the History of Labour* [Arbetare: studier i arbetarrörelsens historia] från 1964), innefattade ”The Machine Breakers” [Maskinförstörarna] från 1952 och ”The Labour Aristocracy in Nineteenth Century Britain” [Arbetararistokratin i 1800-talets Storbritannien] från 1954.³¹ Hobsbawm visade snart sitt sinne för att arbeta i ett avsevärt större perspektiv vad gällde tid, rum och plats än de flesta av sina samtida. Det visar sig i hans utmärkta artikel i två delar för *Past and Present*, ”The Crisis of the European Economy in the Seventeenth Century” [Den europeiska ekonomins kris på 1600-talet] från 1954, som bidrog till debatten efter Dobb om övergången från feodalism till kapitalism.

CPHG var lojala mot CPGB och insåg att vissa saker var förbjudet område. Arbetarrörelsens

26 Hobsbawm, *Interesting Times...*, s 191.

27 *Ibid*, s 231. Angående den sorts historia Hobsbawm ifrågasatte i Storbritannien, se Hobsbawm, ”Where are British Historians Going?”, *The Marxist Quarterly*, vol 2, nr 1 1955.

28 Thane och Lunbeck, s 112.

29 Hobsbawm, *Interesting Times...*, s 184. Se även Evans, s 218.

30 Chase, ”Eric Hobsbawm and Labour History”, i David Morgan (red), *Eric Hobsbawm: Socialist Historian*, Socialist History Society 2015, s 10.

31 Hobsbawm, *Labouring Men: Studies in the History of Labour*, Weidenfeld and Nicolson 1964.

historia i Storbritannien efter partiets grundande 1920 ställde, som Hobsbawm själv erinrade sig, ”en del notoriskt besvärliga frågor”, eftersom det då blev nödvändigt att analysera CPGB:s inte helt ärofyllda roll under och efter generalstrejken 1926.³² När Brian Pearce 1949 spred en artikel i partiet om 20-årsminnet av utnämningen av Harry Pollitt till CPGB:s generalsekreterare, tuktades han i tysthet av en byråkrat. ”Det var inte, sa han, så att något var fel i det jag hade skrivit: tvärtom ... Men historien kunde missförstås och användas mot partiet. I själva verket hade ett exemplar av mitt lilla verk kommit på avvägar och utnyttjades av de [trotskistiska] ’fienderna’ i Lambeth”, berättade Pearce.³³ Sovjetunionens historia var också förbjudet område, även om CPGB hade beordrat Hobsbawm och Raymond Williams att skriva *War on the USSR?* [Krig mot Sovjetunionen?] för att rättfärdiga Stalins invasion av Finland.³⁴ 1954 skrev Brian Pearce ett liknande propagandaverk, *A People Reborn* [Ett pånyttfött folk], om Nordossetien, där han, till sin senare skam, gick med på att använda omskrivningen ”gavs en möjlighet att utvecklas på andra ställen” istället för ”deporteras” om de lokala tjetjenerna och ingusjierna.³⁵ När Hill skrev en kort bok, *Lenin and the Russian Revolution* [Lenin och den ryska revolutionen] för att fira revolutionens 30-årsminne 1947, kritiserades han i CPGB:s *Labour Monthly* av John Gollan för att inte förhärliga Stalin tillräckligt mycket och för att våga ta med Trotskijs *Ryska revolutionens historia* i bibliografin.³⁶

Alex Callinicos har beskrivit hur Trotskijs politiska skrifter på 1920- och 1930-talen och hans mästerliga *Ryska revolutionens historia* ”inspirerade en del av hans mest dugliga anhängare att skriva samtida historier om andra revolutioner på 1920-talet, och försöka spåra det samspel mellan klass-intressen och politiska krafter som i de olika fallen ledde till nederlag – Harold Isaacs om den kinesiska revolutionen 1925-1927, Pierre Broué om den tyska revolutionen och det spanska inbördeskriget, Adolfo Gilly om den mexikanska revolutionen”.³⁷ Att Hill och andra CPHG-medlemmar läste Trotskijs *Ryska revolutionens historia* (och, enligt Hobsbawm, C L R James’ klassiska historia om den haitiska revolutionen, *The Black Jacobins* [De svarta jakobinerna], ”trots att författaren var känd trotskist”), visade att CPHG:s marxism var mer skarpsinnig och förfinad än den ”vulgärmarxism” som visades upp som Sovjetunionens officiella ideologi och återspeglades i det lojala CPGB.³⁸ Det blev uppenbart 1954, då en delegation från CPGB, inklusive Hobsbawm, Morton, Hill och Robert Browning, besökte Leningrad efter Stalins död. Upplevelsen och de officiella guidernas uppenbara brist på revolutionära anda gjorde dem besvikna: ”När vi stod vid Finlandstationen i det fantastiska vinterljuset i den underbara stad som jag aldrig kommer att vänja mig att kalla för St Petersburg, så var det vi tyckte om oktoberrevolutionen inte samma sak som våra guider från

32 Hobsbawm, “The Historians’ Group of the Communist Party”, i Maurice Cornforth (red), *Rebels and Their Causes: Essays in Honour of A L Morton*, Lawrence and Wishart 1978, s 29. Se Hobsbawms artikel “Problems of Communist History” (1969) i Hobsbawm, *Revolutionaries*, s 3-11. Det var en förödande recension av CPGB-ledaren James Klugmanns *History of the Communist Party of Great Britain: Formation and Early Years*, från 1966.

33 McIlroy, “A Communist Historian in 1956: Brian Pearce and the Crisis of British Stalinism”, *Revolutionary History*, vol 9, nr 3 2006, s 89.

34 Hobsbawm, *Interesting Times...*, s 154, och Elliott, *Hobsbawm: History and Politics*, Pluto 2010, s 19.

35 Brotherstone, “1956: Tom Kemp and Others”, i Terry Brotherstone och Geoffrey Pilling (red), *History, Economic History and the Future of Marxism*, Porcupine 1996, s 316.

36 Gollan, “An Historian on the Russian Revolution”, *Labour Monthly*, februari 1948.

37 Callinicos, “The Drama of Revolution and Reaction: Marxist History and the Twentieth Century”, i Chris Wickham (red), *Marxist History-writing for the Twenty-First Century*, Oxford University Press 2008, s 160-61. Andra verk, som C L R James’ *World Revolution, 1917-36: The Rise and Fall of the Communist International* från 1937, tillhör också denna tradition.

38 Hobsbawm, “The Historians’ Group...”, s 23.

Vetenskapsakademins Leningradavdelning tyckte.”³⁹

På ett mer övergripande plan angrep CPHG aldrig stalinismens mekaniska ”produktivkrafternas determinism”. Som Chris Harman beskriver det, skulle ”produktivkrafternas utveckling oundvikligen leda till motsvarande förändringar av samhället, så att den ryska industrins tillväxt ofrånkomligt skulle leda från en ’arbetarstat’ till ’socialism’ och från ’socialism’ till ’kommunism’, oavsett den misär och nöd som det ledde till.”⁴⁰ Gruppens benägenhet att undvika att teoretisera kring marxistiska begrepp som ”bas och överbyggnad” och ”produktionssätt” illustrerades 1955, då en ledande medlem i CPGB, Emile Burns, begärde att CPHG skulle skriva en bok om marxismens sätt att närma sig historien. Hans (rimliga) förslag motarbetades av gruppen, som absolut ville undvika att underförstått tvingas försvara ”produktivkrafternas determinism”, även om det, med E P Thompsons ord, var på bekostnad av att vara ”pittoreskt empirisk”. I ett svar till Burns vidhöll CPHG:s tidigare ordförande Rodney Hilton behovet av ”konkreta historiska skrifter istället för King Streets [CPGB:s högkvarter] senaste sorts teoretiska polemik”.⁴¹ Genom att rikta in sig på att skriva ”verklig historia” snarare än att debattera historiens filosofi, undvek CPHG risken att antingen skriva ”vulgärmarxism” eller orsaka fraktionskonflikter med CPGB:s lojalister. Men denna brist på teoretiskt klargörande om den historiska materialismen skulle få sitt eget långsiktiga pris. Händelser i omvärlden innebar att det förr eller senare skulle uppstå en fraktionsstrid mellan historikerna och CPGB:s Moskvasinnade ledarskap.

Nikita Chrusjtjovs ”hemliga tal” 1956, då han fördömde ”personkulten” kring Stalin, ställde många historiska frågor om den sovjetiska historien – inte minst vad Chrusjtjov gjorde när Stalinkulten växte fram. Krossandet av den ungerska revolutionen senare samma år ställde så frågan om kommunister skulle ta ställning för de sovjetiska stridsvagnarna eller de revolutionära arbetarråden.

Krisen 1956 orsakade ett uppror mot Kremls auktoritet inom de internationella kommunistpartierna, och CPGB förlorade en fjärdedel av sina 30.000 medlemmar. Det berömda konstaterande som tillskrivs Chrusjtjov 1956 – ”historiker är farliga människor... som är kapabla att välta omkull allting” – verkade förvisso bevisas av CPGB. Många av de som lämnade var tidigare medlemmar i CPHG och även Hobsbawm stödde delvis upproret, och anslöt sig till de som krävde ”en kommunistpartiets verkliga historia”.⁴² Thompson och Saville ledde upproret genom att publicera *Reasoner* och *New Reasoner* – föregångare till *New Left Review* – och höjde den ”socialistiska humanismens” fana för att försöka bygga en ”ny vänster” tillsammans med yngre personer som Raphael Samuel. Andra, som Hill, Hilton och Kiernan lämnade, men istället för att aktivt engagera sig i revolutionär politik skrev de fler historiska verk. En minoritet – inklusive Pearce, Peter Fryer och Peter Sedgwick – anslöt sig till den lilla trotskistiska rörelsen. I sitt avskedsbrev konstaterade Pearce att en av hans största sorger av sina 23 år i CPGB var ”att jag lät mig själv felskolas att hjälpa till att baktala Trotskij och hans teorier ... bara med hjälp av det ni kallar ’trotskism’ kan personer som

39 Hobsbawm, *Interesting Times...*, s 197 och 200.

40 Harman, “The Twentieth Century: An Age of Extremes or an Age of Possibilities?”, *International Socialism* 85 hösten 1998, s 11.

41 Parker, “Introduction” to David Parker (red), *Ideology, Absolutism and the English Revolution: Debates of the British Communist Historians, 1940-1956*, Lawrence and Wishart 2008, s 13.

42 Hobsbawm, *Interesting Times...*, s 206-207. För mer om Hobsbawm och 1956, se Carlin och Birchall, “Kinnock’s Favourite Marxist:..., s 92-95.

med rätta har upprörts av stalinismen, så att säga räddas för marxismen.”⁴³

Men Hobsbawm stannade kvar i CPGB. Han kände lojalitet mot den större ”internationella kommunistiska” rörelsen, och ansåg (med visst berättigande) att de som lämnade partiet för att bygga den nya vänstern kastade ut den ”leninistiska” (som han betraktade det) babyen med det stalinistiska badvattnet. Att följa med Pearce och systematiskt tänka igenom hela sin politik skulle på kort sikt ha varit mycket smärtsamt, speciellt som den trotskistiska rörelsen var så liten.⁴⁴ 1956-1957 träffade Hobsbawm den tidigare trotskisten (och Trotskijs levnadstecknare) Isaac Deutscher, som sa till honom: ”Vad du än gör, så lämna inte kommunistpartiet. Jag lät mig uteslutas 1932 och har ångrat det ända sedan dess.”⁴⁵ Även psykologiskt och personligt funderade Hobsbawm: ”det skulle förbättra mina karriärmöjligheter att bli av med handikappet att vara medlem i partiet” och ”det skulle ha varit enkelt att slinka ut i tysthet”, men ”jag kunde stärka mig själv genom att – trots detta handikapp, och mitt under det kalla kriget – lyckas som känd kommunist, oavsett vad nu ’lyckas’ betydde”.⁴⁶ Men även om Hobsbawm precis som Dobb stannade kvar i CPGB och utåt formellt följde linjen, så tog han ett steg tillbaka från sin (förmodligen ganska minimala) partiaktivitet och koncentrerade sig på sitt historiarbete, och vägrade att bryta förbindelserna med de CPHG-medlemmar som hade lämnat partiet.

Även om Hobsbawm förblev bestämt ”gammalvänster” i sin politik så lyckades han ändå inleda en kreativ dialog med den växande ”nya vänster” som deltog i CND och andra antikärnvapenprotester, och var en gång 1962 till och med översättare för Che Guevara.⁴⁷ Som Ian Birchall och Norah Carlin anmärkte i sin analys av Hobsbawms politik i *International Socialism* 1983:

På 1960-talet uppvisade Hobsbawm en slående känslighet för de nya influenser som skulle forma nästa generation inom vänstern. Han hyllade den kubanska revolutionen, analyserade de svartas rörelse i USA och skrev en kraftfull förutsägelse av USA:s nederlag i Vietnam. Han talade vid den första Vietnamdemonstrationen i Oxford, som organiserades av delar ur den framväxande revolutionära vänstern, bland andra Peter Binns och Tariq Ali.⁴⁸

Till skillnad från många kommunister välkomnade Hobsbawm revolutionsåret 1968, och bidrog till nya radikala skrifter som *Black Dwarf* som uppstod ur revolten i Storbritannien. Som han beskrev det i *Interesting Times*, så ”betydde partimedlemskapet inte längre vad det hade gjort sedan 1933. I praktiken gick jag från att vara medlem till sympatisör eller anhängare eller ... från faktisk medlem i det brittiska kommunistpartiet till något som liknade själsligt medlemskap i det italienska kommunistpartiet, som passade min syn på kommunismen lite bättre.”⁴⁹

43 Från Pearces brev i december 1957 till CPGB:s överklagandenämnd, återgivet i Pearce, “The Brian Pearce Dossier”, *Revolutionary History*, vol 9, nr 3 2006, s 143.

44 Dess främsta strömning (det som blev Socialist Labour League och senare Workers’ Revolutionary Party under ledning av Gerry Healy) var till en början tilltalande för en del tidigare CPGB-medlemmar, inklusive Pearce och Fryer, men visade sig i praktiken på lång sikt inte vara någon större brytning med den stalinistiska politiken.

45 Hobsbawm, *Interesting Times...*, s 202.

46 *Ibid*, s 218.

47 *Ibid*, s 256.

48 Carlin och Birchall, “Kinnock’s Favourite Marxist...”, s 96.

49 Hobsbawm, *Interesting Times...*, s 216.

Hobsbawms guldålder

Efter 1956 skrev Hobsbawm en omfattande samling historiska arbeten, som när 1968 bröt ut hade givit honom internationell ryktbarhet, inte minst på ”arbetarhistoriens” område, som han hjälpte till att forma med hjälp av en rad lysande artiklar – samlade i *Labouring Men* – och genom att ha en ledande roll i Förbundet för studier av arbetarhistorien (SSLH), som bildades i Storbritannien 1960.⁵⁰ Hans första större verk, *Primitive Rebels: Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th Centuries* [Primitiva rebeller: studier i ålderdomliga former för sociala rörelser på 1800- och 1900-talen] från 1959, byggde på hans nyvunna intresse för den italienska kommunismen och hans band till den, och slog fast många banbrytande teman – som fenomenet ”socialt banditliv” – som skulle bli hans kännetecken. Arbetet präglades av socialantropologi och av att Hobsbawm hade läst Antonio Gramsci (vars skrifter just höll på att översättas till engelska) och det riktade in sig på tusenåriga bonderörelser på landsbygden och de tidiga arbetarrörelserna i städerna i västra och södra Europa, det han kallade ”de moderna arbetar- och bonderörelsernas förhistoria”.⁵¹ Hans bok *Banditerna* från 1969 grundade sig på ytterligare forskning i Latinamerika, och Hobsbawm anmärkte att hans sociala banditer:

är fredlösa bönder som godsherren och staten betraktar som brottslingar, men som finns kvar i bondesamhället och av sina folk ses som hjältar, som förkämpar, hämnare, kämpar för rättvisa, kanske till och befrielseledare, och hursomhelst som män att beundra, hjälpa och stöda ... den sortens socialt banditliv är ett av historiens mest allmänna sociala fenomen, och ett av de mest häpnadsväckande enhetliga fenomenen.⁵²

Trots sin fantasifulla sympati för ”primitiva rebeller” och ”sociala banditer” lutade Hobsbawms egen förkärlek åt det ”moderna”. I slutet av 1950-talet hängav han sig åt sin tidiga kärlek för jazz i *The Jazz Scene* (1959) och arbetade som kritiker på *New Statesman* ”under pseudonymen Francis Newton, efter Frankie Newton, en av få jazzmusiker som man vet har varit kommunist, en utmärkt trumpetare men inte världsstjärna som spelade med Billie Holiday på underbara Commodore Records, som spelade in ’Strange Fruit’.”⁵³ I sin dödsruna över Holiday 1959 skrev Hobsbawm rörande om att vara ”lamslagen av den senaste generationens mest gripande röst ... lidande var hennes värv, men hon accepterade det inte ... samtidigt som hon ödelade sig själv sjöng hon, hest, djupt och hjärtskärande. Det är omöjligt att inte gråta över henne, eller inte hata den värld som gjorde henne till det hon var.”⁵⁴ I efterdyningarna till rasupploppen i Notting Hill 1959 var Hobsbawm också aktiv i Stjärnornas kampanj för vänskap mellan raser (SCIF), en fascinerande och förbisedd föregångare till ”Rock Against Racism” på 1970-talet och ”Love Music Hate Racism” idag och liknande.⁵⁵

Primitive Rebels gav de analytiska ramarna för studier av arbetare och bönder, och för att fundera

50 John Saville tänkte sig SSLH som något av en fortsättning av den gamla CPHG. Personlig information från David Goodway, 22 juni 2017.

51 Hobsbawm, *Primitive Rebels: Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th and 20th Centuries*, Manchester University Press 1974, s 2-3, 9-10.

52 Hobsbawm, *Bandits*, Abacus 2000, s 20-21.

53 Hobsbawm, *Interesting Times...*, s 225.

54 Francis Newton, ”Lady Sang the Blues”, *New Statesman*, 15 augusti 1959, återgivet i Hobsbawm, *Uncommon People: Resistance, Rebellion and Jazz*, The New Press 1998, s 293-294.

55 Hobsbawm, *Interesting Times...*, s 229. Angående SCIF, se Blackman, *Forty Miles of Bad Road: The Stars Campaign for Interracial Friendship and the 1958 Notting Hill Riots*, Bookmarks 2017.

på den sorts ”historia underifrån” som CPHG-medlemmar som Thompson och Samuel skulle bli berömda för. Hobsbawm bidrog faktiskt till denna trend själv, exempelvis i *Captain Swing* (1969), som han skrev tillsammans med George Rudé. Den byggde på en diskussion i *Primitive Rebels* om lantbruksarbetarnas uppror i södra England 1830 mot införandet av tröskverk, och gav en klassiskt marxistisk redogörelse för ”en hel epok i de engelska lantbruksarbetarnas historia, från uppkomsten och nedgången för deras improviserade, ålderdomliga, spontana motståndsrörelser till landsbygds-kapitalismens totala seger, i ljuset av de största rörelserna av denna sort”.⁵⁶ Hobsbawm gav också ut två ganska väl mottagna artikelsamlingar, *Revolutionaries* [Revolutionärer] (1973) och *Worlds of Labour: Further Studies in the History of Labour* [Arbetets värld: fortsatta studier i arbetets historia] (1984), samtidigt som han också skrev en inledning till den brittiska ekonomiska historien, *Industry and Empire* [Industri och imperium] (1968), och bidrog till den med rätta berömda samling som han redigerade tillsammans med Terence Ranger, *Massproducerade traditioner*.⁵⁷

1964 började Hobsbawm också framträda som ledande ”marxolog”, och skrev en lång inledning till Marx’ ”Förkapitalistiska ekonomiska former”, en del av den då i allmänhet förbisedda *Grundrisse* från 1857-1858 som för första gången gavs ut på engelska. Hobsbawm beskrev detta verk som ”Marx när han var som allra mest lysande och djupsinnig” och ”på många sätt hans mest systematiska försök att brottas med den historiska utvecklingens problem och ett outhärligt komplement till det storartade förordet till [*Ett bidrag till*] *Kritiken av den politiska ekonomin*, som skrevs strax därefter och presenterar den historiska materialismen i sin mest talande form.”⁵⁸ Publiceringen av detta verk ledde till nya diskussioner om frågor som ”det asiatiska produktionssättet”, en diskussion som officiellt hade förbjudits av Stalin på 1930-talet. 1982 redigerade Hobsbawm första bandet av *The History of Marxism: Marxism in Marx’s day* [Marxismens historia: marxismen på Marx’ tid] (andra band följde, men har ännu inte översatts från italienska till engelska), och han skrev lärda inledningar till andra klassiska marxistiska texter, inklusive Engels’ *Den arbetande klassens läge i England* (1969) och *Kommunistiska manifestet* (1998), samtidigt som han satt med i redaktionskommittén för *Marx/Engels Collected Works* i 50 band, ett samarbete mellan Progress Publishers i Moskva och CPGB:s Lawrence and Wishart från 1975-2005.

Hobsbawm är bäst ihågkommen för sin trilogi om ”det långa 1800-talet” – *Revolutionens tidsålder: Europa 1789-1848* (1962), *Kapitalets tidsålder: 1848-1875* (1975) och *Imperiernas tidsålder: 1875-1914* (1987). De är en mästertlig uppvisning i det som den store franske historikern Fernand Braudel kallade ”total historia”, och integrerar verkan och struktur, ”historien underifrån” med ”historien uppifrån”, och analyserar på ett tillgängligt sätt det Hobsbawm kallade ”kapitalismens triumf och transformation till den historiskt specifika form[en] av borgerligt-liberalt samhälle”.⁵⁹

I *Revolutionens tidsålder* diskuterade Hobsbawm ekonomiska och politiska ”förändringar” (inklusive den ”dubbla revolutionen” – politisk i Frankrike, industriell i Storbritannien) och undersökte sedan ”resultaten” (inklusive ”den borgerligt-liberala kapitalismens seger” och dess konsekvenser

56 Hobsbawm och Rudé, *Captain Swing*, Phoenix Press 2001, s 18-19. Se även Hobsbawm, *Primitive Rebels*, s 27.

57 [På svenska finns *Massproducerade traditioner*, Lund : Arkiv, 2002 – öa.] För en kritisk recension av *Industry and Empire*, se Harris, ”Foundation and Empire”, *International Socialism* 36, first series, april/maj 1969.

58 Hobsbawm, ”Introduction”, till Karl Marx, *Pre-Capitalist Economic Formations*, Lawrence and Wishart 1978, s 10.

59 Hobsbawm, *Imperiernas tidsålder*, Stockholm : Tiden, 1989, s 18-19.

för ”ideologi”, ”konst” och ”vetenskap”).⁶⁰ Hobsbawm skisserade den ”stora bilden”, ”makrohistorien”, men belyste den med detaljerade och fascinerande ”mikrohistoriska” exempel: från hänvisningar till Mozarts *Trollflöjten* (1791) och hur den förknippades med ”1789 års ideologi”, till tillväxten av ”arbetets värld” i Frankrike och Storbritannien, via hänvisningar till chartismens ledarskap i Leeds och dess anmärkningsvärda valframgångar i Sheffield, och varför Norwich blev berömt för kanariefåglar.⁶¹ Hobsbawms begåvning är till exempel också uppenbar i hans diskussion om den revolutionära process som pågick i 1790-talets Frankrike: det han kallade alla de borgerliga revolutionernas ”dramatiska dialektiska dans”, där man först ser den ”moderata medelklassens reformanhängare mobilisera massorna mot det seglivade feodala motståndet och kontrarevolutionerna”, sedan hur ”massorna sträva vidare bortom de moderatas mål, mot sina egna sociala revolutioner och de moderata i sin tur splittras i en konservativ grupp som gör gemensam sak med reaktionärerna, samt en vänstergrupp som är beslutet att uppnå de ännu ouppnåeliga moderata målen med massornas hjälp. Om så skulle vara med risk att förlora kontrollen över dem.”⁶² Han förde en mästerligt nyskapande och, vad gäller forskningen om ”totala krig”, förtida diskussion om hur ”den unga franska republiken [uppfann eller upptäckte] det totala kriget: den totala mobiliseringen av en nations tillgångar genom värnplikt, ransonering och en strängt kontrollerad krigsekonomi. Dessutom avskaffade man praktiskt taget både inom och utom landet åtskillnaden mellan soldater och civilbefolkning.”⁶³

Kapitalets tidsålder visade återigen att den marxistiska metoden ger en känsla för ”totaliteten” hos en period i mänsklighetens historia, vilket inte går att uppnå med andra perspektiv. ”Detta var, menade Bismarck ... ’de materiella intressenas’ tidsålder. De ekonomiska intressena var en ’elementär naturkraft’ ... Och vad kunde väl representera den här periodens elementära naturkraft bättre än kapitalismen och den värld som skapats av och för bourgeoisie?”⁶⁴ *Kapitalets tidsålder* började också med sociala, ekonomiska och politiska ”förändringar” innan den övergick till ”resultat” i fråga om ”vetenskap, religion, ideologi” och ”konst”. Exempelvis innehöll boken en karta – ”Den västerländska kulturen 1847-1875: Operan” – som belyste hur den borgerliga civilisationen spred sig internationellt genom att följa produktioner av Verdis *La Traviata* och *Maskeradbalen*, Gounods *Faust*, Offenbachs *Orfeus i underjorden* och *Sköna Helena* och Wagners *Tristan och Isolde*.⁶⁵ Även denna bok var otroligt utförlig, och diskuterade filmer av Satyajit Ray, kostnaden för att bygga enorma byggnader som stadshuset i Leeds, och den till en början negativa effekt som den viktorska medelklassens tillväxt hade på cricket.⁶⁶

I *Imperiernas tidsålder* började Hobsbawm återigen med ekonomi, och framhöll den ”lönsamhets-kris” som låg bakom den ”långa depressionen” i det viktorska Storbritannien från 1870- till 1890-talet. Han undersökte också det han kallade ”globaliseringen av ekonomin” på 1800-talet (inte något som uppstod på 1990-talet som de senaste teorierna ofta hävdar). 1800-talet, hävdade han, såg ”skapandet av en enda global ekonomi, som fortlöpande trängde in också i världens allra avlägs-

60 Hobsbawm, *Revolutionens tidsålder*, Stockholm : Tiden, 1979, s 9.

61 *Ibid*, s 86, 278-280, 359-360.

62 *Ibid*, s 90-91.

63 *Ibid*, s 96-97.

64 Hobsbawm, *Kapitalets tidsålder*, Stockholm : Tiden, 1981, s 340.

65 *Ibid*, s 428.

66 *Ibid*, s 80, 382, 409.

naste hörn, ett allt tätare nät av ekonomiska transaktioner, kommunikationer och förflyttningar av varor, pengar och människor, som länkade samman de utvecklade länderna med varandra och den underutvecklade världen”.⁶⁷ Hobsbawm belyste också den klassiska marxistiska teorin om imperialismen som hade utvecklats av Lenin och Bucharin – genom att bygga på liberala teoretiker som J A Hobson och marxisten Rudolf Hilferdings arbete om ”finanskapitalet” – för att finna orsaken till det totala kriget 1914 i kapitalets koncentration och centralisering och dess nya sammansmältning med nationalstaten. Det som på 1890-talet kallades ”den nya imperialismen” var, förkunnade Hobsbawm, ”ett barn av en helt ny era av hård konkurrens mellan rivaliserande industrikapitalistiska nationella ekonomier” som blev ”ytterligare intensifierad genom kravet på att säkra och skydda marknaderna under en period av otrygghet i affärlivet”. Det centrala temat i *Imperiernas tidsålder* var ”att förstå och visa hur en era av fred, av en säker och trygg borgerlig civilisation, växande välstånd och imperier i väst, oundvikligen bar inom sig embryot till den era av krig, revolutioner och kriser som gjorde slut på alltsammans.”⁶⁸ Jämte många sidoteman och mindre teman utvecklades detta tema med Hobsbawms karakteristiska kunnighet och insikt. Således diskuterade han ämnen från skapandet av myten om cowboyn i USA till utvecklingen av *avantgardekonsten* och -arkitekturen och filmens dramatiska ”oavsiktliga seger”: ”en helt igenom otraditionell konstnärlig modernism”.⁶⁹

Bas och överbyggnad

I sitt förord till *Culture, Ideology and Politics* [Kultur, ideologi och politik] från 1982, en artikel-samling som lovprisade Hobsbawms arbete, konstaterade Raphael Samuels och Gareth Stedman Jones att den kanske mest påtagligt marxistiska sidan av hans arbete:

är ett mästerligt belysande av, men i slutändan helt ortodoxt marxistiskt angreppssätt på, den gamla frågan om förhållandet mellan ”bas” och ”överbyggnad”. De fräscha och oväntade delar som Hobsbawms arbete lägger in i begreppen ”kultur”, ”ideologi” och ”politik” gör det till det kanske bästa vittnesmålet om styrkan hos den klassiska marxistiska lösningen på förhållandet mellan ”social tillvaro” och ”socialt medvetande”.⁷⁰

Som vi har sett började Hobsbawm reflektera över förhållandet mellan bas och överbyggnad på 1930-talet, och var den medlem i CPHG som mest orubbligt försvarade Marx’ historieteori och hans uppfattningar om bas och överbyggnad och produktionssätt. Hans skrifter om historisk materialism är inte så många. Men som vi har konstaterat ovan lovordade Hobsbawm Marx’ *Förord* från 1859, med dess åtskillnad mellan ”den materiella omvandlingen av de ekonomiska produktionsvillkoren ... och de juridiska, politiska, religiösa, konstnärliga eller filosofiska – kort sagt ideologiska – former i vilka människan blir medveten om denna konflikt och utkämpar den”. I ”Vad har historikerna fått från Karl Marx?” från 1968 diskuterade Hobsbawm bas och överbyggnad, och skiljde mellan Marx’ mogna tänkande och ”vulgärmarxismen”, och försvarade med rätta Marx från lärobokskarikatyren om ”ekonomisk determinism”.⁷¹ Hans artikel ”Marx och historien” i *New Left Review* (1982) betonade *produktion* som den mänskliga historiens centrala begrepp – och därmed

67 Hobsbawm, *Imperiernas tidsålder*, Stockholm : Tiden, 1989, s 87.

68 *Ibid*, s 101 resp. 424.

69 *Ibid*, s 204, 306, 312.

70 Samuel och Jones (red), *Culture, Ideology and Politics: Essays for Eric Hobsbawm*, Routledge & Kegan 1982, s x.

71 Hobsbawm, *Om historia*, Stockholm : Prisma, 2001, s 166-167.

utgjorde produktionssätten ”den struktur som betingar vilken form produktivkrafternas tillväxt och mervärdets distribution kommer att få, liksom hur samhället kan eller inte kan förändra sin struktur, och hur övergången till ett annat produktionssätt när tiden är mogen kan eller kommer att gå till” och fastställer ”ramarna för överbyggnadens möjligheter”.⁷² Även om Hobsbawm inte citerade Trotskijs skrifter om den ojämna och sammansatta utvecklingen, så betonade han något som de mekaniska ”stadiemodellerna” av den historiska materialismen missar: utvecklingen av alla samhällen har en ”blandad och kombinerad beskaffenhet” och ”mekanismerna som leder till övergången från ett produktionssätt till ett annat är kanske inte enbart inneboende i produktionssättet utan kan kanske också uppstå till följd av ett samspel och en växelverkan mellan olikstrukturerade samhällen.... all utveckling [är] en *blandad* utveckling.”⁷³

Men trots alla sina starka sidor kombinerades Hobsbawms betoning av *struktur* när han diskuterade den materialistiska historieuppfattningen med att han *relativt* försummade frågan om *förmedling* och hur den flätas samman med strukturen.⁷⁴ Hobsbawm hyste en traditionell ”kommunistisk” misstänksamhet mot arbetarnas egen aktivitet, vilket till exempel syntes i *Primitive Rebels*, och delvis motiverades av hans omprövning av ”den revolutionära aktivitetens grunder” efter krisen 1956. Som Hobsbawm erinrar sig, ”kan man läsa *Primitive Rebels* som ett försök att se om vi hade rätt i att tro på ett starkt organiserat parti”, och han hävdar i grund och botten att kommunistpartiet hade haft och faktiskt fortfarande hade rätt om detta mot den nya vänstern.⁷⁵ Som Hobsbawms tidigare student Logie Barrow anmärker, var åtskiljandet mellan ”primitiva” och ”moderna” rebeller i sig själv problematiskt: ”’primitiva’ antyder ett utvecklingsträd med stora, disciplinerade kommunistiska partier i toppen”, samtidigt som det påminner oss ”om hans förakt för rörelser ’underifrån’, exempelvis i mellankrigstidens Spanien”.⁷⁶ Som Paul Blackledge har anmärkt avfärdade Hobsbawm den ”klassiska anarkismen” som en huvudsakligen bonderörelse som var praktiskt taget oförmögen att anpassa sig till det moderna samhället, istället för att se den som ett sunt svar på den ”moderna” socialdemokratins och stalinismens förräderier.⁷⁷

Medan *Revolutionens tidsålder* specificerar de framväxande ”arbetarnas världar”, så gör han bara en begränsad analys av arbetarklassens förvandling från en ”klass i sig själv”, ett objektivt faktum, till en ”klass för sig själv”, medvetet aktiv i klasskampen. Även om chartismen således kort diskuteras som den första nationellt omfattande arbetarrörelsen, så finns det föga förståelse för dess världshistoriska betydelse, eller ibland upproriska karaktär.⁷⁸ Enligt Hobsbawms beskrivning verkar Marx och Engels heller inte ha lärt mycket av den framväxande arbetarklassen, från verkliga socialistiska arbetare av kött och blod i Frankrike och på andra ställen. Ändå var Marx’ kontakter med de franska och tyska kommunistiska klubbarna i Paris 1843-1844 avgörande för hans utveckling: arbe-

72 *Ibid*, s 187.

73 *Ibid*, s 189-190.

74 Till och med i *Captain Swing*, var det George Rudé som var ”huvudansvarig” för att skriva kapitlen om själva lantarbetarnas kamp, medan Hobsbawm riktade in sig på det bredare politiska och ekonomiska sammanhanget – Hobsbawm och Rudé, s 9.

75 Thane och Lunbeck, s 115-116.

76 Barrow, ”Anatomizing Methuselah”, *Labour History Review*, vol 78, nr 3 2013, s 358.

77 Blackledge, ”Eric Hobsbawm (1917-2012)”, *Socialist Review*, november 2012, som citerar Hobsbawm, *Primitive Rebels*, s 92.

78 För mer om Hobsbawms tystnad om chartismen, se Chase, ”Eric Hobsbawm and Labour History”, i David Morgan (red), *Eric Hobsbawm: Socialist Historian*, Socialist History Society 2015, s 12.

tarna var så ädla att ”det [är] bland dessa vårt samhälles ’barbarer’ som historien färdigställer den praktiska faktorn för människans befrielse”.⁷⁹

Hobsbawms inriktning på ”den borgerliga världen” i *Kapitalets tidsålder* underskattar också ”arbetarklassens” styrka, glöd och självaktivitet. Han betonar med rätta 1848 års ”världsrevolution” men skrev inte mycket om Parisarbetarnas revolt i juni, utöver att försäkra att: ”Arbetarna, som manipulerats in i ett uppror helt utan stöd, besegrades och massakrerades”.⁸⁰ Medan de franska arbetarnas självständiga organisationer för Marx pekade fram mot den ”permanenta revolutionens” strategi och taktik.

Hobsbawm säger heller inte mycket om Storbritannien, med dåtidens starkaste arbetarrörelse, och det hot som chartismen utgjorde för statsmakten (senare analyserat av Saville). Inte heller funderar han över det inflytande som den senare kampen för 8-timmarsdagen hade på Marx’ *Kapitalet*. Och Hobsbawms skildring underskattar Pariskommunens världshistoriska betydelse 1871: världens första arbetarregering, som visade möjligheten av en ny form av revolutionär demokrati (det Lenins *Stat och revolution* kallade kommunstaten).⁸¹

I ”Labour History and Ideology” [Arbetshistoria och -ideologi] från 1974 kritiserade Hobsbawm ”en slapp och ytterst spekulativ variant av ’kontrafaktisk’ historia”, som kan leda till ”oändliga och fruktlösa efterhandskonstruktioner”, och gjorde gällande att ”historia är det som hände, inte vad som kunde ha hänt ... järnvägarna byggdes verkligen, den tyska revolutionen 1918 misslyckades”.⁸² Även om det kanske är tekniskt korrekt, åtminstone för yrkeshistoriker, så förbisåg Hobsbawm sitt eget argument, som vi konstaterade ovan, att ett produktionssätt ”fastställer ramarna för överbyggnadens möjligheter” – med betoning på *möjligheter*. Som C L R James anmärkte i *The Black Jacobins* kan människor bara göra den historia ”som det är möjligt för dem att göra. Ramarna för deras gärningar begränsas av behoven i deras omgivning. Att beskriva gränserna för dessa behov och det fullständiga eller delvisa förverkligandet av alla möjligheter, det är historikerns verkliga uppgift.”⁸³ Hobsbawms reträtt från denna klassiska marxistiska ståndpunkt innebar att han närmade sig sätt att skriva historia som han tidigare hade kritiserat. 1968 hade Hobsbawm till exempel opponerat sig mot ”en mekanisk determinism som ibland tycktes underförstått att det inte fanns några alternativ i historien”, och som påminde om 1800-talets empiriska borgerliga historiker som Leopold von Ranke: ”historiker som påstod sig vara opartiska sanningssökare och berömde sig av att helt enkelt fastställa *wie es eigentlich gewesen* [hur det egentligen hände]”.⁸⁴ Som Logie Barrow anmärkte, så koncentrerade sig Hobsbawms brittiska arbetshistoria ”sällan på möjliga ögonblick ’underifrån’, som 1842, 1911, 1926 eller 1972-1974”, samtidigt som han (kanske på grund av ”generad tystnad”) ignorerade ”Sovjetblockets ibland sjudande arbetshistoria” (Östtyskland 1953, Ungern 1956, Polen 1956-1981, etc.).⁸⁵

79 Marx, ”Brev till Feuerbach”, 11 augusti 1844, Marx/Engels, *Werke*, band 27, s 426. Citeras i Callinicos, *The Revolutionary Ideas of Karl Marx*, Bookmarks 1996, s 25.

80 Hobsbawm, *Kapitalets tidsålder*, s 31.

81 *Ibid*, s 230-232.

82 Hobsbawm, *Worlds of Labour: Further Studies in the History of Labour*, Weidenfeld and Nicolson 1984, s 7-8.

83 James, *Black Jacobins*, s xix.

84 Hobsbawm, *Om historia*, s 168.

85 Barrow, s 357-358.

Jordskredet: Hobsbawms kraftiga högersväng

Om Barrow har rätt om Hobsbawms begränsade intresse för möjligheterna ”underifrån” under Storbritanniens väldiga klasstrider 1972-1974, så gjorde de slutliga nederlagen för dem att Hobsbawm drog djupt pessimistiska slutsatser och politiskt gick åt höger. Han anammade ”eurokommunismen” och det italienska kommunistpartiets politik och ”historiska kompromiss” med kapitalet och kristdemokraterna på 1970-talet. Som Barrow konstaterar ”blåste [Hobsbawm] upp CPGB:s misslyckade strategi sedan 1950-talet till en enligt mångas förmenande något självuppfyllande pessimism om större delen av vänstern fram till idag... [O]m man förutsätter att allt till vänster om ’folkfronten’ är den ’tredje perioden’, då finns det inte många andra alternativ än att treva sig fram åt höger.”⁸⁶

I en intervju 1978 med *Radical History Review*, en tidning som hade uppstått ur den större rörelsen för ”historia underifrån”, slog Hobsbawm med rätta fast sin egen motvilja ”mot en institutionell arbetarhistoria”, som uteslutande riktar in sig på ”partier, ledare och andra ... [som] tenderar att ersätta en verklig historia om rörelsen med en historia om personer som *sa* att de talade för rörelsen. Den tenderar att ersätta klassen med klassens organiserade sektor, och klassens organiserade sektor med ledarna för klassens organiserade sektor.”⁸⁷ Men samma år framkastade hans berömda föreläsning ”Har arbetarrörelsens marsch framåt stoppats?” på Marx’ minnesbibliotek i London, just den sortens ersättande. Hobsbawm såg Labours nedgång i valen som en återspeglning av den brittiska arbetarrörelsens bredare tillbakagång och till och med en tillbakagång för den brittiska arbetarklassen ”i sig själv”.⁸⁸ För att rättfärdiga det anammade han nu en bestämd, sociologisk definition av den ”manuella” arbetarklassen som hade Weber mer att tacka för än Marx’ mer flytande klassdefinition, som koncentrerade sig på om man säljer sin arbetskraft – ens förhållande till produktionsmedlen. Som Carlin och Birchall anmärker, negligerar Hobsbawms analys dessutom ”de svartas och kvinnornas allt större roll i arbetarrörelsen; underlåter att analysera manschettarbetarnas roll inom arbetarklassen; beaktar inte arbetarklassen i global istället för nationell skala”.⁸⁹ Förvisso försökte Hobsbawm anpassa sig till kvinnohistoriens framväxt under denna period. Men, hävdar Carlin och Birchall, hans artikel i *History Workshop Journal* 1978, ”Man and Woman in Socialist Iconography” [Män och kvinnor i den socialistiska ikonografien], var ”allt annat än framgångsrik, ty det Hobsbawm beskrev som en ’kraftfull bild’ av en kvinna visade sig vara en ganska obehaglig teckning av en naken kvinna av Félicien Rops”.⁹⁰

Hobsbawm behöll sin sympati för ”Folkfronten” (nu mot thatcherismen istället för mot fascismen) och blev på 1980-talet mer av en ”offentlig intellektuell” och medlem i redaktionen på den brittiska eurokommunistiska tidskriften *Marxism Today*. Denna CPGB-skrift gav ”vänstertäckmantel” åt

86 *Ibid*, s 355.

87 Thane och Lunbeck, s 113-114.

88 Hobsbawm, ”The Forward March of Labour Halted?”, i Eric Hobsbawm, *Politics for a Rational Left: Political Writing 1977-1988*, Verso 1989. För ytterligare historisk diskussion om Hobsbawms tes, se Howell, ”When was the ‘Forward March of Labour’?”, *Llafur*, vol 5, nr 3 1990.

89 Carlin och Birchall, s 112. För fler diskussioner om dessa punkter, se Callinicos och Harman, *The Changing Working Class: Essays on Class Structure Today*, Bookmarks 1987, och Foster, ”Eric Hobsbawm, Marxism and Social History”, *Social History*, vol 39, nr 2 2014.

90 Carlin och Birchall, s 98. Se även reaktionerna på Hobsbawms artikel i *History Workshop Journal*, inte minst Richardson, ”‘In the Posture of a Whore’? A Reply to Eric Hobsbawm”, *History Workshop Journal*, vol 14, nr 1 1982.

Neil Kinnocks angrepp på rörelsen kring Tony Benn, och bidrog till Labourpartiets högersväng och så småningom uppkomsten av ”Nya Labour”, allt i namn av det Hobsbawm kallade att skapa en ”politik för en förnuftig vänster”. I *Interesting Times* (2002) försvarade Hobsbawm fortfarande sitt politiska ingripande mot den ”hårda vänstern” på 1980-talet, även om han nu tog avstånd från blairismen och Tony Blair, och vidhöll att ”vi ville ha ett reformerat Labour, inte en Thatcher i byxor”.⁹¹

Allt fler motsättningar

Hobsbawms pessimism vad gällde klasskampen innebär att hans historier från och med 1980-talet kännetecknas av allt större motsättningar. Hans nya känsla av oberoende syntes i att han i *Imperiernas tidsålder* rekommenderade Trotskijs *Ryska revolutionens historia* – ”en deltagande kommunist syn på saken full av intelligens och glöd” – och i sin diskussion om revolutionen i Ryssland 1905 nämnde Trotskijs teori om ”permanent revolution”.⁹² Men Hobsbawm dröjer inte vid St Petersburg-sovjetens historiska betydelse 1905, eller andra höjdpunkter i klasskampen under denna period (exempelvis Storbritanniens nya fackföreningar eller den Stora oron 1910-1914).⁹³ I kapitlet om ”världens arbetare” är det, som Alex Callinicos konstaterade:

slående att Hobsbawm betonar arbetarrörelsen snarare än arbetarklassen. Han betraktar proletariatet som i grund och botten uppsplittrat, arbetarklasser uppdelade efter yrke, färdighet, språk, nationalitet, religion, kön ... det är svårt att inte uppleva att Hobsbawm har en subjektiv klassuppfattning, där livsstil och kultur ingår i skapandet av sociala skillnader. Det finns ingen känsla för att arbetarklassen definieras av ett gemensamt förhållande till produktionsmedlen som ger en objektiv bas för enhet i kamp. Härav betoningen av arbetarrörelsens roll: ”[D]et var genom rörelsen som pluralformerna ’de arbetande klasserna’ smältes samman till singularformen ’arbetarklassen’.”⁹⁴

Som Hobsbawm nu framställer det, var de socialistiska och fackliga *organisationerna* ”det strukturerade kollektiva handlande varför utan arbetarklassen inte kunde existera som klass.”⁹⁵ Således rättfärdigade han sin aktuella pessimism om ”världens arbetares” möjliga styrka genom att betrakta dem utifrån den reformistiska vänsterns parlamentariska nedgång nästan ett sekel efter Andra internationalens grundande 1889.

Hobsbawms långvariga tro på folkfrontsstrategin är också uppenbar i *Imperiernas tidsålder*, inklusive i hur han hanterar frågan om nationalismen, som hamnade i förgrunden under det sena 1800-talets nations- och imperiebyggande. Som Callinicos konstaterar, bevitnade västvärlden under denna period det ”Hobsbawm kallar ’massproduktion av traditioner’ – skapandet av offentliga ritualer, kulturella symboler och mytologiska historier ämnade att uppmuntra de urbana och proletära befolkningarna att se sig själva som medlemmar i ’inbillade samfund’, i nationer som förenade olika klasser mot medborgare i andra nationer”.⁹⁶ Men Hobsbawms folkfrontspolitik

91 Hobsbawm, *Interesting Times*, s 276. Angående *Marxism Today*, se Callinicos, “The Politics of *Marxism Today*”, *International Socialism* 29, sommar 1985

92 Hobsbawm, *Imperiernas tidsålder*, s 387, 488.

93 *Ibid*, s 386.

94 Callinicos, “Hobsbawm’s History”, *Socialist Worker Review*, december 1987, som citerar Hobsbawm, *Imperiernas tidsålder*, s 176.

95 Hobsbawm, *Imperiernas tidsålder*, s 168.

96 Callinicos, “Hobsbawm’s History”.

innebar att han också hävdade att ”patriotismens baner” under det sena 1800-talet:

blev den politiska högerens egendom så till den grad att vänstern fick problem med att alls våga använda det, till och med där patriotismen var lika helhjärtat identifierad med revolutionen och folkets sak som den franska trikoloren, eftersom den fruktade att den kunde besmittas av ultrahögern om den viftade med nationens fana och patriotiska banderoller. Det var först på Hitlers tid som den franska vänstern återfick möjligheten att göra bruk av hela sin jakobinska patriotism.⁹⁷

Men den ”jakobinska patriotismen” är en märklig tradition för socialister eller marxister att omfatta okritiskt. Även om jakobinerna verkligen avskaffade slaveriet i hela det franska imperiet, så fortsatte de att härska över imperiet. Trikoloren föddes förvisso ur en revolutionär kamp mot absolutismen, men det var under den franska revolutionens förjakobinska måttfulla skede, där det vita symboliserade de kungliga färgerna under den konstitutionella monarkins nya kortlivade period. Efter kontrarevolutionen och jakobinernas fall blev trikoloren kvar som den franska imperialistiska nationalstatens fana. Under kriget för självständighet i den franska kolonin Saint-Domingue 1803, slet den revolutionära ledaren Jean-Jacques Dessalines bort det vita från trikoloren för att skapa en ny röd och blå flagga, som strax därefter blev det självständiga Haitis nationsflagga. Den franska vänstern – och den internationella vänstern – bör utan tvivel följa Dessalines exempel, och istället för att ”återerövra” imperialistiska fanor höja sin egen fana – socialismens och arbetarrörelsens röda fana som för första gången höjdes på 1830-talet.

Sovjetunionens sammanbrott och de östeuropeiska revolutionerna 1989 drabbade uppenbarligen Hobsbawm hårt, även om CPGB:s död också befriade honom från all kvarvarande partidisciplin. Den negativa sidan av detta innebar att det fanns kvar ännu färre band till något som kunde fungera som hinder mot hans delvisa införlivande i etablissemanget. Hobsbawms internationella ställning som ”offentlig intellektuell”, befast av nya och väl mottagna böcker som *Echoes of the Marseillaise* [Ekon från marsejljåsen] (1990), *Nationer och nationalism* (1991) och hans samling *Om historia* (1997), innebar nu att han med sina egna ord hade blivit ”en accepterad medlem av det officiella brittiska kulturella etablissemanget”, och 1998 tog han, på förslag från Blair (som själv handlade på förslag från Kinnock), till och med mot *Companion of Honour* från drottningen.⁹⁸

Viktigare var att Hobsbawm till sist var intellektuellt fri att ta itu med frågan om 1900-talet utan att behöva hålla igen av organisatorisk lojalitet mot ”den internationella kommunismen”. Resultatet blev *Ytterligheternas tidsålder: det korta 1900-talet, 1914-1991*,⁹⁹ som Hobsbawm mindes som ”min mest framgångsrika bok, både vad gäller försäljning och mottagande bland kritiker ... väl mottagen över hela det ideologiska spektrumet i hela världen – med enda undantag i Frankrike”, och utgiven på 37 språk.¹⁰⁰ På många sätt var detta verk en lysande uppföljare till hans tidigare böcker, och som Neil Davidson konstaterar, ”är ett av nöjena med att läsa *Tidsålders*-kvartetten i följd det sätt på vilket läsaren kan följa kapitalismens utvidgade geografiska gränser vartefter projektet utvecklas, från den i huvudsak europeiska inramningen i *Revolutionens tidsålder* via den i

97 Hobsbawm, *Imperiernas tidsålder*, s 212.

98 Hobsbawm, *Interesting Times*, s 40.

99 Hobsbawm, *Ytterligheternas tidsålder: Det korta 1900-talet: 1914-1981*, Stockholm : Rabén Prisma, 1997.

100 Hobsbawm, *Interesting Times*, s 306, och Thompson, ”Hobsbawm’s Tetralogy and Other Works”, i David Morgan (red), *Eric Hobsbawm: Socialist Historian*, Socialist History Society 2015, s 17.

sanning globala räckvidden i *Ytterligheternas tidsålder*".¹⁰¹ När Harman 1999 recenserade boken i *International Socialism*, hyllade han den som "troligen den mest tillgängliga redogörelsen för seklet, som ger en total överblick som kombinerar ekonomi, politik, vetenskap och konst... Den är förförisk i sin ambition och fångslande i sin energi... [Hobsbawm] förmedlar något som saknas inom en stor del av den akademiska marxismen, en känsla för systemets upprepade förfall till barbari – 1914, 1929, 1933, 1939, och, antyds det i slutet, det tidiga 2000-talet."¹⁰²

Ytterligheternas tidsålder var oundvikligen en i viss mening mycket mer personlig historia, just därför att Hobsbawm hade en levande erfarenhet av det "korta 1900-talet", och det var oundvikligt att andra som ville diskutera sina särskilda specialintressen ofta blev besvikna på att inte hitta så mycket där. Som Perry Anderson noterade: till skillnad från tidigare titlar i *Tidsålders*-tetralogin formades *Ytterligheternas tidsålder*, trots sin storslagenhet och mer än Hobsbawms andra verk, av att hans "utsiktspunkt hade sitt ursprung i Wien, Berlin och London", vilket betydde att Kina och Japan förekommer mindre än de borde.¹⁰³ Hobsbawm upplevde själv att han allmänt sett inte uppmärksammade USA i de tre första böckerna, och även i den fjärde är det egendomligt tyst vad gäller kampen för medborgerliga rättigheter och de svartas frigörelse i USA. Det är till exempel slående att en ivrig jazzkritiker som Hobsbawm kan skriva en 1900-talets historia utan att ens i förbigående nämna, låt oss säga, W E B Du Bois, Marcus Garvey, Rosa Parks, Martin Luther King, Malcolm X eller Muhammad Ali.¹⁰⁴ Men som Anderson konstaterade, så innebar Hobsbawms centrala ramverk för sitt arbete – sammandrabbningen mellan "kapitalismen" i väst och "socialismen" i Sovjetunionen mellan 1917 och 1991 – inte bara att ideologin inte diskuteras så detaljerat som den gjorde i hans tidigare böcker, utan också att "det mest slående enskilda bristande sammanhanget i den fjärde boken ... [är] att borgarklassen helt försvinner ur sikte".¹⁰⁵ Det är faktiskt inte bara borgarklassen som saknas i *Ytterligheternas tidsålder* – som Harman noterade "är arbetarklassen den stora länk som saknas genom hela Hobsbawms bok. Den uppträder knappt i bokens första halva, och framträder slutligen mot slutet för att bara diskuteras i termer av livsstil". Vad gäller den ryska revolutionen 1917 "nämns fabriksarbetarna och sovjeterna (arbetarråden), som var centrala för den, bara ett par gånger i förbigående."¹⁰⁶ Klasskampen och en del av 1900-talets massiva klasskonflikter var sällan centrala i Hobsbawms tidigare böcker, men nu är de inte längre ens viktiga ingredienser i hans skildring. Som Harman anmärkte:

Hobsbawms hela angreppssätt är att bara titta på storpolitiken och storekonomin utifrån de bittra striderna inom de härskande klasserna och mellan staterna. Men politiken under sådana strider går inte att förstå utan att hela tiden titta på hur framgångsrika härskarna är i att vrida resurserna

101 Davidson, "Hobsbawm as a Marxist Historian: An Appreciation", *New Left Project*, 29 oktober 2012.

102 Harman, "The Twentieth Century: An Age of Extremes or an Age of Possibilities?", *International Socialism* 85, hösten 1999, s 90.

103 Anderson, *Spectrum: From Right to Left in the World of Ideas*, Verso 2005, s 303.

104 Howell, "Eric Hobsbawm's Interesting Times". Se även Young, "Eric J Hobsbawm: 'Communist' Historian, Companion of Honour and Socialism's Ghosts", *New Interventions*, vol 10, nr 3-4 2001.

105 Anderson, s 299. I en intervju från 1994 konstaterade Hobsbawm att "det i själva verket inte var något krig mellan kapitalism och kommunism ... det var ett krig mellan teologer med stöd från militär-industriella komplex som fann teologin mycket användbar" – Hobsbawm, "A Historian Living Through History" [Intervju i BBC Radio Three Night Waves från 1994], *Socialist History*, nr 8 1995, s 56.

106 Harman, "The Twentieth Century:...", s 91. Hobsbawms intressanta Deutscher-föreläsning från 1966 "*Kan vi skriva ryska revolutionens historia?*" [på marxistarkiv.se] diskuteras i Murphy, "*Kan vi skriva ryska revolutionens historia?*" [också på marxistarkiv.se].

ur händerna på resten av samhället – det vill säga under sin kamp att pressa ut ett överskott från de utsugna klasserna... den andra sidan av detta är att inse att det är ett centralt, inte marginellt, faktum för 1900-talet hur arbetarklassens revolter orsakar oordning i deras politik ... som aldrig tidigare kännetecknas hela systemet av flöden av alienerat lönearbete. Om man inte följer dessa flöden går det inte att hitta systemets logik – och logiken i konflikten mellan klasserna i detta system.¹⁰⁷

”Bas” och ”överbyggnad”, som på subtila och skarpsinniga sätt formade en stor del av Hobsbawms tidigare arbeten, kommer nu således nästan helt i olag i *Ytterligheternas tidsålder*, trots belysande diskussioner om till exempel den teknologiska utvecklingen under hela 1900-talet.

Avslutning

Hobsbawms arbete under det sista decenniet av sitt liv bestod av att i olika former på nytt ge ut tidigare artiklar, till exempel *How to Change the World: Tales of Marx and Marxism* [Hur man ska förändra världen: historier om Marx och marxismen] (2011) och hans självbiografi *Interesting Times* – som gav ännu en mer personlig tolkning av ”det korta 1900-talet”.¹⁰⁸ Hobsbawm vidhöll sitt försvar av den marxistiska historieteorin mot den förhärskande intellektuella postmodernistiska trenden, som förkunnade att det enda historiker skulle göra var att koncentrera sig på det Michel Foucault kallade det förflutnas ”fragment”, och inte försöka pussla ihop alla dessa fragment.¹⁰⁹ Som han skrev i *Interesting Times*: ”idag, när det till och med är på modet bland vänsterakademiker att avvisa den materialistiska tolkningen av historien, så behöver unga historiker uppmärksammas på den lika mycket som tidigare, ja kanske ännu mer än på den tid då den förbannades som totalitär propaganda.”¹¹⁰ Som han skrev 2008, i en utmärkt artikel om ”Marxistisk historieskrivning idag”, är målet fortfarande att arbeta för en ”total historia”, eftersom det förflutna är ”ett odelbart nät där mänsklighetens alla aktiviteter är sammanbundna” under ”omvandlingen av homo sapiens från neolitisk till nukleär mänsklighet”.¹¹¹ På ett bredare plan fortsatte Hobsbawm sitt förespråkande av betydelsen av ämnet historia inför den nationalistiska och främlingsfientliga mytologi som växte fram från och med 1990-talet, i synnerhet i delar av det forna östblocket, men också alltmer som ett allmänt fenomen. Som han framställde det: ”Gamla och nya stater och regimers politiska tryck mot historien ... är större än någonsin tidigare under mitt liv, och det moderna mediesamhället har givit det förflutna en aldrig tidigare skådad framträdande plats och marknadspotential ... idag är det den historiska mytologins stora ålder ... idag är det mer angeläget än någonsin inom politiken att yrkeshistoriker försvarar historien”.¹¹²

Som ”offentlig intellektuell” höll Hobsbawm fast vid sina ofta vassa och skarpsinniga politiska

107 Harman, “The Twentieth Century:...”, s 92, 94.

108 En samling av Hobsbawms skrifter om Latinamerika, *Viva la Revolución*, gavs ut postumt 2016.

109 Ett något humoristiskt exempel på vad det postmoderna synsättet att bara återvinna ”fragmenten” från det förflutna kan leda till, är kanske Ruth Evans’ rekommendation av en bok av Valerie Allen från 2007, *On Farting: Language and Laughter in the Middle Ages*, Palgrave Macmillan. “Allen tar fisandet på allvar ... Boken är rolig och lärd: ett vetenskapligt och kulturhistoriskt konststycke ... Allen argumenterar för fisen som en tröskel mellan natur och kultur, hörbar och luktbar, och därmed materiell och kroppslig, men också odygdigt osynlig: en utmaning för den samtida kulturens i första hand visuella tonvikt”.

110 Hobsbawm, *Interesting Times*, s 303.

111 Hobsbawm, “Marxist Historiography Today”, i Chris Wickham (red), *Marxist History-Writing for the Twenty-First Century*, Oxford University Press 2008, s 186-187.

112 Hobsbawm, *Interesting Times*, s 296.

kommentarer, exempelvis i *The New Century* [Det nya seklet] (2000) och *Globalisation, Democracy and Terrorism* [Globalisering, Demokrati och Terrorism] (2007). Anmärkningsvärda var hans ståndaktiga förpliktelse till antisionismen och motståndet mot den israeliska statsterrorismens barbariska handlingar, hans identifiering med den antikapitalistiska rörelsen vid millennieskiftet, och, kanske allra viktigast, hans anti-imperialism vid en tidpunkt då många tidigare vänsterintellektuella i väst alltmer fungerade som propagandister för krigshetsare som George W Bush, Bill Clinton och Blair. Som Anderson konstaterade 2002, tog Hobsbawm,

avstånd från Gulfkriget, sa rent ut till en konventionell italiensk intervjuare att Balkankriget inte var någon humanitär intervention [utan ett gammaldags imperialistiskt krig], jämförde operationen i Afghanistan med den brittiska imperialismens tidigare bombningar av regionen och hudflängde kriget mot terrorismen och det kommande angreppet på Irak. Det är svårt att tänka sig en brittisk intellektuell av jämförbar betydelse med en lika ståndaktig meritlista.¹¹³

Hobsbawm levde länge nog för att 2007-2008 åter få se systemet drabbas av kris, och anmärkte 2010 att ”kapitalismen har blivit påmind om att dess egen framtid inte ifrågasätts av hot om social revolution utan av själva karaktären på sina ohämmade globala operationer. Och Karl Marx har visat sig vara en mycket mer klarsynt vägledare till dessa operationer än de personer som har trott på den fria marknadens förnuftiga val och självkorrigerande mekanismer.”¹¹⁴

Centralt för att förstå hur Hobsbawm inte bara behöll sin ilska mot det kapitalistiska världssystemet och dess imperialistiska barbari, utan också hans ständiga hopp om att saker och ting kan bli bättre – ”människan [är] med filosofen Ernst Blochs ord... ett hoppfullt djur ... vi drömmer framåt” – är att förstå hur Hobsbawms marxism tog form under den sista falnande glöden från den inledande period då drömmen om ”världsrevolution” var en verklighet i efterglöden till den ryska revolutionen 1917.¹¹⁵ I *Interesting Times* angav Hobsbawm att hans tidiga kommunistiska politiska aktivitet under Weimarepubliken var grundläggande för att forma hans liv, och konstaterade att ”månaderna i Berlin gjorde mig till en livslång kommunist.... Drömmen om oktoberrevolutionen finns fortfarande kvar någonstans därinne i mig.... Jag tillhör den generation för vilken oktoberrevolutionen utgjorde världens hopp.”¹¹⁶

Den unge Marx anmärkte en gång att den revolutionära intellektuelles ”uppgift” var ”att dra fram den gamla världen i fullt dagsljus och ge den nya världen en positiv form”.¹¹⁷ Under sitt liv bidrog Hobsbawm starkt till ”att dra fram den gamla världen i fullt dagsljus” och fördjupa förståelsen för det moderna världssystemet och varifrån det kom. Tragiskt nog var hans försök ”att ge den nya världen en positiv form” allvarligt bristfälliga eftersom han inte lyckades skilja den klassiska marxistiska traditionen från dess stalinistiska förvanskning. Hobsbawm såg aldrig hur centralt Marx’ krav var att ”arbetarklassens frigörelse är arbetarklassens eget verk”, och hans teoretiska världssyn utgick aldrig från den moderna historiens höjdpunkt då arbetarklassens styrka flödade som mest, och sedan gick allt längre bort från oktoberrevolutionens politik och de revolutionära drömmar den en gång gav inspiration till.

113 Anderson, s 319.

114 Hobsbawm, *How to Change the World: Marx and Marxism 1840-2011*, Little, Brown 2011, s 398.

115 Hobsbawm, *Om historia*, s 69.

116 Hobsbawm, *Interesting Times*, s 55-56.

117 Marx, ”Brev till Arnold Ruge”, maj 1843, ur *Deutsch-Französische Jahrbücher*, 1844.

Som Callinicos har gjort, kan Hobsbawm med fördel jämföras med ”en annan lysande judisk marxistisk intellektuell som föddes 1917 och gjorde Storbritannien till sitt hem”. Tony Cliff ”förynade den revolutionära marxistiska politiska traditionen” både teoretiskt och praktiskt, och kanske framförallt genom att i slutet av 1940-talet hjälpa till att utveckla teorin om den byråkratiska statskapitalismen för att förstå Sovjetunionen. Som Callinicos konstaterar innebar detta, att ”om den stalinistiska despotismen var statskapitalistisk, då var Marx uppfattning om arbetarklassens egen frigörelse fortfarande en levande realitet”.¹¹⁸ Icke desto mindre är en stor del av Hobsbawms historiska skrifter fortfarande en tillgång och hopp för framtiden, och vi bör komma ihåg hur Hobsbawm trots alla sina politiska svagheter och motsättningar, på sitt eget invecklade sätt aldrig förlorade Marx’ allra viktigaste punkter ur sikte – behovet att förena teori och praktik, inse att det inte räcker att tolka världen oavsett hur lysande man gör det – poängen är att förändra den. Som Hobsbawm avslutade sin självbiografi från 2002: ”låt oss inte lägga ner vapnen, ens i otillfredsställande tider. Sociala orättvisor behöver fortfarande fördömas och bekämpas. Världen kommer inte att bli bättre av sig själv.”¹¹⁹

---

118 Callinicos, “Tony Cliff Matters for Socialists Today”, *Socialist Worker*, 23 maj 2017. För mitt korta omdöme om Cliff, se min recension av Ian Birchalls biografi, Høgsbjerg, “Tony Cliff Rediscovered”, *International Socialism* 132, hösten 2011.

119 Hobsbawm, *Interesting Times*, s 418.